

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir

Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Senad Redžepović

Lektor: Samir Škrijelj

Štampa: El-Kelimeh, Beograd

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islamske
studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

Amela Muratović

Univerzitet u Novom Pazaru

muratovic.amela@gmail.com

28:376-056.26/.36

28-44

Semrija Smailović

Univerzitet u Novom Pazaru

semrija.smailovic@uninp.edu.rs

ISLAM I INKLUZIJA

ISLAM AND INCLUSION

Apstrakt

Svaki pojedinac u društvu trebao bi imati isti status, društvenu jednakost koja podrazumijeva pravo na siguran i bezbjedan život, potpunu slobodu govora, pravo na obrazovanje.

Danas mnogi ljudi imaju svijest o poštivanju različitosti, ali ima i onih kojima treba objašnjenje kako živjeti sa osobama sa posebnostima. Vrlo često se dešava da ljudi posjeduju određenu dozu nerazumijevanja, pogrešne stavove, predrasude i otežavaju aktivno učešće osoba sa tjelesnim i razvojnim posebnostima.

Razumijevanje osoba sa različitostima i shvatanje njihovih potreba važan je korak ka inkluzivnom društvu. Imati jaku svijest i podići

je na viši, globalni nivo doprinosi da osobe sa razvojnim i tjelesnim specifičnostima lakše, brže i produktivnije nađu svoje mjesto u društvu. To je put ka inkluzivnom društvu u kome ćemo svi imati iste mogućnosti bez obzira na naše različitosti.

Inkluzija, shvaćena kao društveni pokret, nije usmjerena samo na djelovanje u polju školstva i obrazovanja, nego i na restrukturaciju društva, stalno širenje slobode, demokratije i ljudskih prava, jer same reforme obrazovnog sistema ne mogu dovesti do suštinskih promjena u društvu u smislu unapređenja kvaliteta ljudskog života, svih ljudi, djece, mladih, odraslih i starijih, žena i muškaraca.

Suština problema je u osnovnim pretpostavkama na kojima počivaju moderna industrijska društva i civilizacija, a one se ne mogu neposredno mijenjati promjenama samo u obrazovanju. Takve promjene su moguće pod uticajem društvenih pokreta u koje je uključen veliki broj pojedinaca i grupa. Akcija društvenih pokreta, naravno, ne može se ni zamisliti bez djelovanja osnovnih društvenih institucija i organizacija.

Ključne riječi: inkluzija, odnos Muhameda s.a.v.s. prema osobama sa smetnjama u razvoju.

Abstract

Every individual in society should have the same status, social equality which includes the right to a safe and secure life, complete freedom of speech, the right to education. Today, many people are aware of respect for diversity, but there are also those who need an explanation of how to live with people with special needs. It often happens that people have a certain dose of misunderstanding, wrong attitudes, prejudices make it difficult for people with physical and developmental disabilities to participate actively. Understanding people with differences and understanding their needs is an important step towards an inclusive society.

Having a strong awareness and raising it to a higher, global level contributes to people with developmental and physical specifics finding their place in society easier, faster and more productively. It is a path to an inclusive society in which we will all have the same opportunities regardless of our differences. Inclusion, understood as a social movement, is not only focused on action in the field of education, but also on the restructuring of society, the constant expansion of freedom, democracy and human rights, because the reforms of the education system alone cannot lead to fundamental changes in society. quality of human life, all people, children, young people, adults and the elderly, women and men.

The essence of the problem is in the basic assumptions on which modern industrial societies and civilizations are based, and they cannot be directly changed by changes only in education. Such changes are possible under the influence of social movements in which a large number of individuals and groups are involved. The action of social movements, of course, cannot be imagined without the action of basic social institutions and organizations.

Keywords: *Inclusion, the relationship of Muhammad s.a.v.s. towards people with disabilities.*

UVOD

Najprirodniji okvir za rast i razvoj djeteta predstavlja ambijent u kojem se odvijaju najznačajnija interpersonalna iskustva, znanja, vještine, a to je porodica. Ta iskustva od ranog uzrasta kreiraju sliku koje dijete gradi o samom sebi i svojoj ličnosti, o drugim ljudima, ali i o njihovim očekivanjima. Prihvatanje djeteta i pozitivna iskustva koja djeca posjeduju iz odnosa sa svim članovima svoje porodice doprinose razvoju samopoštovanja, samopouzdanja, samovrjednovanja, povjerenja u druge i osjećaj pripadnosti određenom kolektivitetu.

Pokret multikulturalnosti koji je omogućavao da proces integracije teče uzajamnim poštivanjem, uvažavanjem, razumijevanjem različitih kultura snažno je podstakao integraciju. Inkluzija podrazumijeva pojedinačnu uključenost, obuhvaćenost, sadržanost, za razliku od integracije gdje se manje grupe dodaju, pripajaju većinskoj cjelini. Polazi se od toga da svako pripada društvu i da na svoj način obogaćuje društvo kroz saradnju i međusobnu komunikaciju.

U radu će nam fokus biti porodica, njena uloga u procesu prihvatanja i adaptacije djece sa razvojnim specifičnostima, kao i prikaz ličnosti Božijeg poslanika Muhammeda s.a.v.s. i njegovo ophođenje prema osobama sa tjelesnim i razvojnim specifičnostima.

INKLUZIJA

Pod pojmom inkluzija misli se na djecu koja se iz određenog razloga "izdvajaju" na način da se prema njima treba imati isti odnos kao prema svoj ostaloj djeci uvažavajući pritom određene njihove specifičnosti: djeca bez jednog ili oba roditelja, talentirana i nadarena djeca, djeca sa specifičnim potrebama u razvoju, djeca povratnici, djeca iz manjinskih grupa...

Šire shvatanje inkluzije, koje potiče iz literature o građanskoj demokratiji (i zato se danas o procesu inkluzije najčešće govori onda kada se ta pojava povezuje sa procesima razvoja demokratije u društvu i obrazovanju), obuhvata sociološki kontekst inkluzivnog obrazovanja, da svaka osoba, bez obzira na iskustvo i uvjete života, može ostvariti svoje potencijale u životu, što se obezbjeđuje ovim procesom. (Šekspir, 1979.)

Samoaktivitet i prosocijalno ponašanje svojevrsni su zrelim ličnostima članova inkluzivnog društva. „Čovek voli ono za šta se trudi i čovek se trudi za ono što voli.“ Destruktivnost nije svojstvena njegovoj prirodi, no inkluzivno društvo ne isključuje obespravljeni i ugroženi skupine, niti bilo kog pojedinca. (Pavlović, 2007, str. 202)

Prvi korak inkluzije jeste prihvaćenost djeteta sa teškoćama u razvoju unutar svoje porodice, praktično već po rođenju. Drugi korak je da se pruži prilika za kvalitetno mjesto u društvu kao šire porodice, zatim slijedi obrazovanje i procesi usvajanja vještina i sposobnosti za samostalni život i rad u društvenoj zajednici.

„Osnovni cilj je stvoriti kulturu i duh u školi koji će cijeniti sve učenike bez obzira na različitosti njihovih potreba. Inkluzija je zavisna o kontinuiranom pedagoškom i organizacionom usavršavanju svog osnovnog koncepta.“ (Vukajlović, 2004, str. 30)

Osamostaljivanje i dostojanstven život odrasle osobe sa invaliditetom krajnji je ishod potpune inkluzije i govori o stepenu civiliziranosti društva, zapravo poštovanju i nedjeljivosti ljudskih prava

koja se odnose na svakog člana društva.

„Inkluzivno društvo karakteriziraju smanjenje nejednakosti, ravnoteža između prava i obaveza pojedinca i povećanje socijalne kohezije.” (Centre for Economic and Social Inclusion, 2002)

U širem kontekstu, inkluzija uključuje odnos individue i društva, i obrnuto, uslijed čega se ona naziva *socijalna inkluzija*. Pozivajući se na Frailera (Freiler), Doneli i Koukli (Donnelly and Coakley, 2001) navode tri međusobno povezane dimenzije socijalne inkluzije:

- *prostornu*: socijalna inkluzija kao bliska socijalna i ekonomska udaljenost;
- *međupersonalnu - ličnu*: socijalna inkluzija kao osjećaj pripadanja i prihvatanja; recipročnost i pozitivne interakcije; biti cijenjen, imati korisne društvene uloge; učestvovanje;
- *funkcionalnu*: socijalna inkluzija kao povećanje mogućnosti, sposobnosti, kompetencija.

Kada se navedene dimenzije socijalne inkluzije razmatraju u kontekstu odgojno-obrazovnog procesa, onda se misli na inkluziju u *užem* smislu, odnosno na inkluzivno obrazovanje. Inkluzivno obrazovanje pretpostavlja „obrazovni sistem koji je otvoren za svu djecu, a prije svega za onu koja su, zbog svog marginaliziranog društvenog položaja, ili isključena iz sistema obrazovanja ili im taj sistem ne pruža adekvatnu podršku, kao što su djeca sa smetnjama u razvoju, djeca koja pripadaju različitim nacionalnim manjinama (prije svega romska djeca), izbjegla i raseljena djeca, djeca bez roditeljskog staranja i djeca iz socijalno ugroženih porodica”. (Centar za evaluaciju, testiranja i istraživanja, 2006: 5). Prema tome, obrazovna inkluzija samo je jedan aspekt socijalne inkluzije.

Znatno uže shvatanje inkluzije prisutno je u definicijama u kojima se ona svodi na odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama. U nastojanju da poveže uže i šire shvatanje inkluzije, Stabs (Stubbs, 1998.) obrazovnu inkluziju određuje kao strategiju čiji je krajnji cilj

unapređenje inkluzivnog društva u kome sva djeca i odrasli, bez obzira na pol, uzrast, sposobnosti koje posjeduju, etničku i vjersku pripadnost, poteškoće koje imaju zbog bolesti (npr. HIV status) i drugo, u njemu učestvuju i daju svoj doprinos. Ovako shvaćeno društvo ne podrazumijeva potpunu jednakost, nego da svi, bez obzira na navedene različitosti, imaju jednako pravo i mogućnost da pripadaju društvu i učestvuju u ekonomskim, socijalnim, političkim i kulturnim aktivnostima, odnosno da se obrazuju u skladu sa svojim sposobnostima. Na ovaj način shvaćena „jednakost“ predstavlja doprinos iskorjenjivanju svakog oblika segregacije, podvajanja, socijalne i prostorne izopćenosti i diskriminacije. (Krugovi djetinjstva, 2013, broj 1)

U porodicama koje imaju djecu sa smetnjama u razvoju dešavaju se situacije da imamo nerazumijevanje pojedinih roditelja, njihovo lično viđenje problema, lična procjena težine razvojnih teškoća koje dijete ima, njegovih interakcija, načina adaptacije, ali i vrste problema sa kojima se susreće tokom procesa socijalizacije i adaptacije.

Roditelji različito reaguju na teškoće sa djetetom: neki će to poricati, neki će preuveličati razvojne teškoće djeteta, drugi će kriviti sebe, svog partnera, medicinsko osoblje, a neki čak i sudbinu.

Neophodna saradnja sa roditeljima i sticanje specifičnih vještina potrebnih za pružanje pomoći pospješit će komunikaciju, jer će roditelji dobiti priliku da govore i budu saslušani. Pružalac pomoći dobit će više informacija, bit će u stanju da bolje shvati potrebe i problem djeteta i da efikasno pomaže. (Mason M, Raiser R, 1994.)

Ovakvi izazovi sa kojima se porodica susreće utiču na određeni broj roditelja da smanje svoje socijalne kontakte, da zatvore sebe i svoje dijete u sopstveni kutak ili „zamak stigme“, dok će drugi profil roditelja biti vrlo posvećeni, uključeni i angažirani u svakodnevne potrebe i aktivnosti svog djeteta.

S obzirom na kompleksnost razvojnih problema neophodna je pomoć i saradnja svih društvenih faktora sa roditeljima djece sa

smetnjama, što podrazumijeva izgradnju dobrog terapijskog odnosa sa roditeljima kao preduvjet da oni budu motivirani da koriste sve resurse zajednice za pomoć svom djetetu. Ciljevi razumijevanja, saradnje, pomoći usmjereni su na osnaživanje roditelja za uspješnu adaptaciju izazovima u smislu razvojnih smetnji kod njihove djece, koja je važan faktor za kvalitetniju interakciju roditelj-dijete i realizaciju očuvanih potencijala djeteta. Činjenica je da je za dijete izuzetno važno da ga roditelji prihvate onakvog kakvo ono jeste, u tom smislu će ga i društvo prihvatiti.

Kako bi pokazao na koji način pojedinac kroz porodicu stiže načine mišljenja, tipove dispozicija, skupove značenja i obilježja stila, koji direktno utiču na obrazovni uspjeh, Burdije koristi pojam *habitusa*. Kao jedan od ključnih pojmova Burdijeove teorije prakse, habitus označava sistem trajnih i prenosivih dispozicija, koji, uključujući sva prethodna iskustva, djeluje u svakom trenutku kao matrica opažanja, vrijednovanja i djelovanja... (Burdije, 1999:162) Dispozicije habitusa se stiču, prije svega, u djetinjstvu, i to u dva primarna okruženja: u porodici i u obrazovnom sistemu. Mentalne i tjelesne matrice iz kojih se sastoji habitus praktično usmjeravaju djelanje u najširem smislu: držanje tijela, način govora, ponašanje za trpezom, osnovne šeme klasifikacija, vrijednosna opredjeljenja itd. Habitualna praksa utiče na ponašanje pojedinaca tako da oni vrijednosti i norme vlastite grupe, odnosno klase, u svakoj situaciji smatraju kao najbolje.

Kulturne dispozicije kojima se oblikuje habitus ne prenose se prvenstveno kroz svijest nego putem sugestija sadržanih na prvi pogled u beznačajnim stvarima, situaciji i praksi svakodnevice, u najranijim danima u porodici, koje se odnose na držanje, način hoda, gestikulaciju, mimiku, način unošenja hrane, na običan govor. Kulturne dispozicije se upisuju u tijelo preko gotovo neprimjetnih sugestija, imaju značenja i predstavljaju zapovijesti, opomene i prijetnje. Kada ih jednom usvojimo u djetinjstvu, kulturne dispozicije nastavljaju da djeluju u nama, djelujući s one strane svijesti.

Važno svojstvo habitusa jeste funkcija kategorizacije jer sadrži u sebi

„smisao za svoje mjesto”, ali i „smisao za mjesto drugoga” (Burdije, 1998:150). U tom procesu sami akteri neposredno prepoznaju svoje mjesto prvenstveno u porodici, a kasnije i u društvu, to jest sami se kategoriziraju i podliježu kategorizaciji. Habitus im upisuje društveni položaj i društvenu distancu u odnosu na druge. Položaj i distanca mogu se očitavati u svakom od nas, u našem govoru tijela, u jeziku, u vremenu. „Sadašnji i prošli položaj u društvenoj strukturi je ono što pojedinci u smislu fizičkih lica nose sa sobom, uvijek i svuda, u obliku habitusa kojeg nose kao odijelo i koji, kao odijelo, čini čovjeka, odnosno društveno lice sa svim dispozicijama koje označavaju društveni položaj.” (Burdije, 1999:167)

U svakom odnosu prihvatanje različitosti je bitan činilac dobrog i kvalitetnog odnosa. Što je odnos dublji i što se u njega ulaže više emocija prihvatanje različitosti je bitnije. Djeci sa smjetnjama u razvoju i invaliditetom, kao i njihovim porodicama, potrebno je obezbijediti sveobuhvatnu i fleksibilnu podršku kako bi učestvovala ravnopravno u društvu sa drugom djecom, kao i sa svim ostalim članovima društva.

Inkluzivno društvo karakteriziraju smanjene nejednakosti, ravnoteža između prava i obaveza pojedinaca, te povećanje socijalne kohezije, prema podacima Centra za ekonomiju i socijalnu inkluziju. (Suzić, 2008.)

Iako posljednjih godina ima poboljšanja, djeca sa ovim izazovima i dalje se suočavaju sa poteškoćama u smislu dostupnosti i kvaliteta socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga.

Kao ključni odgovor možemo navesti Burdijeovu tezu u kojoj on naglašava da su „stavovi aktera, njihov habitus, tj. mentalne strukture kojima oni razumijevaju društveni svijet, uglavnom proizvod interiorizacije struktura društvenog svijeta”. (Burdije, 1998:150)

Negativna iskustva imaju za posljedicu nesigurnost u sebe, u svoje vlastite sposobnosti, isfrustriranost i osjećaj manje vrijednosti u odnosu na druge koji nemaju sličnih problema, što svakako doprinosi da se može ugroziti optimalni rast i razvoj.

Kao što smetnje čine dijete i njegov razvoj specifičnim i u tom kontekstu i različitim od uobičajenog, porodica djeteta sa smetnjama u razvoju ima svoje osobenosti i specifične potrebe.

Kao pojedinci možemo dati svoj doprinos, ali je najvažnije da shvatimo, kao što kaže Burdije, „da bi se promijenio svijet treba promijeniti način na koji se svijet pravi, odnosno viđenje svijeta i praktične postupke pomoću kojih se grupe stvaraju i održavaju”. (Burdije, 1998:156)